

A KÖZRAKTÁROZÁS JELENTŐSÉGE A MEZŐGAZDASÁG FINANSZÍROZÁSÁBAN ÉS A JÖVEDELEM FOKOZÁSÁBAN

KOZMA ANDRÁS dr. - BÁCS ZOLTÁN

Az utóbbi időben tapasztalható, hogy a szakajtó és a napilapok egyre többet foglalkoznak a közraktározás lényegével, szerepével, a körülötte történő eseményekkel, melyek közül sajnos a különféle jogi és egyéb problémák, visszaélések kapnak nagyobb hangsúlyt, míg az általa elérhető konkrét előnyökről kevesebb szó esik. Úgy gondoljuk, hogy a közvéleményben a közraktárakról kialakult kétes kép nem elsősorban az intézményrendszernek köszönhető, hanem a jogi szabályozatlanságnak - melynek feloldása rövidesen megtörténhet -, és az országban általánosan tapasztalható szerződéses fegyelem hiányának.

Rövid tanulmányunkban nem elsősorban a történelmi áttekintést és a közraktározással kapcsolatos tudnivalók részletes ismertetését szeretnénk leírni, hanem - a legfontosabb szabályok és történelmi események megemlítése mellett - tényadatokra alapozott modellszámításon keresztül azt próbáljuk meg érzékeltetni, hogy milyen szerepe lehet a közraktáraknak és a hozzájuk kapcsolódó intézményrendszernek a mezőgazdasági vállalkozások finanszírozásában és a jövedelem fokozásában

A közraktározás Magyarországon nem újképletű fogalom, hiszen a közraktárak már az 1800-as évek végén megjelentek az országban és tevékenységük egészen a II. világháborúig virágzó volt. A közraktározást Magyarországon Európában az elsők között szabályozták törvényi szinten és elsőként kezelték ezt a kérdést kereskedelmi ügyletként az 1875. évi Kereskedelmi törvény által (3). Amit a múltban dicsőséggé vált foghattunk fel az ma már kezd szégyenné válni, hiszen a közraktározásról még mindig ez a több, mint száz éves jogszabály rendelkezik, amely természetesen már nem illeszkedik megfelelően a jogi környezetbe, így számos nagy horderejű probléma merülhet fel a gyakorlati alkalmazás során. A gondokkal naponta szembe-

sülnek az e területen tevékenykedő vállalkozások és tisztában van vele néhány törvényalkotó is, így a közeljövőben várható egy új és önálló közraktározási törvény elfogadása, amely minden részletre kiterjedően szabályozni fogja a közraktározás kérdéseit (4).

A II. világháborúban a közraktárak nagy része elpusztult, a megmaradtak pedig államosításra kerültek és beolvadtak az állami nagyvállalatok raktárai közé, illetve állami raktáraként az állami tartalékalap kezelésében és tárolásában kaptak szerepet. Ennek köszönhetően a klasszikus közraktári és a hozzá szorosan kapcsolódó hitelezési ügyletek szüneteltek egészen a '80-as évek végéig, amikor is a szocialista közraktározás intézményeire alapozva újra megindult a

piaci alpokon nyugvó közraktározási tevékenység, melynek köszönhetően az átalakulóban lévő mezőgazdasági termelők, különösképpen a gabonatermelők nagy lehetőséghez jutottak.

A nagy lehetőség kihasználását nehezíti, hogy a közraktározás és a rá alapuló banki tevékenység ma még nem működik olajozottan elsősorban a bankok bizalmatlansága miatt, aminek kialakulását kedvezőtlen piaci tapasztalatok idézték elő (2). Tanulmányunknak nem célja a felmerült problémák bemutatása, sokkal inkább szeretnénk rávilágítani az intézményrendszer lehetséges jótékony hatására.

A közraktár a betárolt árurol közraktárjegyet bocsát ki és annak lejártáig mennyiségileg és minőségileg felelősséget vállal az áruért. A közraktárjegy 3 szelvényből áll, melyből kettő - az árujegy és a zálogjegy - a tároltárhoz kerül. A kettő együttesen testesíti meg az áru feletti rendelkezési jogot, de külön-külön is forgathatók a váltójogi szabályoknak megfelelően.

A kiállított közraktárjegy hitelfelvételt tesz lehetővé, mivel a közraktár az áru fizikai megőrzésére felelősséget vállal, így a bank biztonsággal adhat kölcsönt a zálogjegy ellenében. A bank teljes biztonságban van, hiszen a ráforgatott zálogjegyet csak a hitel és kamatai visszafizetése után szolgáltatja vissza, az árujegy birtokosa viszont csak akkor juthat az áruhoz, ha mindkét jegy a birtokában van. Ezáltal megoldható a hitelezés tekintetében fedezethiányos mezőgazdaság egyik súlyos problémája. A bankok az áru értékének 2/3-áig hajlandók hitel nyújtani.

A közraktár igénybevételének másik nagy előnye, hogy a kormány már több éve 10 százalékpontos kamattámogatást hirdet meg búzával és kukoricával fedezett közraktárjegyes hitelezés esetére, így a tárolta-

tó preferált hitelhez jut, ami szintén nem elhanyagolható tényező (1).

MODELLSZÁMÍTÁSOK

A közraktározásra alapozott búzaértékesítés többletköltségeit és többletárbevételét, a realizálható jövedelem alakulását vizsgáltuk az 1994. és 1995. évi búzatermés értékesítése esetében. A modellezett vállalkozás a Hajdú-Bihar megyei löszháton mind a két évben 100 ha-on termelt búzát, az átlagtermés mind a két évben 4,5 t/ha volt, feltételezve azt a tényt, hogy a termés teljes mennyisége megfelelt az étkezési búza tőzsdei kereskedelemben elvárt minőségének. A vállalkozás raktárkapacitással rendelkezik - így élni tud a tároltató szempontjából kedvezőbb művi tárolás előnyeivel - és a termelés költségeit egy teljes termelési folyamaton keresztül finanszírozni tudja.

Az értékesítés vizsgálata során abból indultunk ki, hogy a gazdaságnak a betakarítást követően azonnal pénzbevételre van szüksége. A modellszámításban az értékesítésre 4 változatot állítottunk fel, melyek a következők.

- I. Értékesítés betakarítást követően azonnal
- II. Tőzsdei értékesítés augusztusban márciusi határidőre
- III. Tőzsdei értékesítés szeptemberben márciusi határidőre
- IV. Szabadpiaci értékesítés márciusban

I. Értékesítés betakarítást követően azonnal

Az első esetben a legtöbb termelő által alkalmazott értékesítésre vonatkozó számításokat végeztük el. A betakarításhoz érve sokan pénzügyileg olyan helyzetbe kerül-

nek, hogy azonnal értékesíteniük kell terményüket, így kénytelenek igen alacsony áron megválni attól, mivel ilyenkor a piacon nagy kínálat mutatkozik. A kialakult árak csak kis jövedelmet biztosítanak. A '95-ös év a gabonatermelők számára jól alakult, így még az azonnali eladás esetén is - a korábbi évekhez képest - viszonylag magas jövedelemhez juthattak. (1. táblázat)

II. Tőzsdei értékesítés augusztusban márciusi határidőre

Az értékesítési ár az I. változathoz képest jelentősen magasabb, de az effektív termelési költségeken felül a raktározással kapcsolatban többletköltségek is felmerülnek.

A gabonát fizikailag csak márciusban "kell leszállítani", addig tárolni szükséges. A tárolás saját raktárban történik és ennek során különféle költségek merülnek fel az áru mozgatásával és minőségének megőrzésével kapcsolatosan, így a be- és kitárolási műveletek, a melegedés elleni forgatás, kártevők elleni védekezés. A tárolás költségeit növeli még a raktárpépület amortizációja is.

Mivel a tőzsdei határidős árak Csepel Szabadkikötőbe szállítva értendők a vasúti szállítás szabályai szerint kalkulálnunk kell a szállítási költségekkel. A szállítási költségek két részből tevődhetnek össze. Egyrészt az árut el kell juttatni a vasútállomáshoz (a modellben 20 km közúti szállítást tételeztünk fel), másrészt maga a vasúti szállítás merül fel költségtényezőként (Debrecen - Csepel Szabadkikötő 226 km).

További kiadások terhelik a vállalkozást a tőzsdei értékesítés során is, hiszen az üzleti érték bizonyos százalékában jutalékot kér a tőzsde (0.3%) és az ügyletet lebonyolító bróker cég is (1%).

Természetesen a közraktár és a hitel igénybevétele is költségekkel jár. Jelen esetben a közraktározás művi tárolással történik, ami a közraktározás olcsóbb formája, hiszen a közraktárnak ebben az esetben csak a közraktárjegy kiállításáért, a minőségvizsgálatért és a kockázatvállalásért kell díjat fizetni, és nem kell az árukezelésért és mozgatásért, valamint nem terheli a tároltatót a raktárba szállítás költsége.

A hitelköltség átlagosan 30 %-on felüli, de figyelembe véve a tíz százalékpontos kamattámogatást a tényleges teher a vállalkozás számára 23-25 %, volumenét tekintve a felvett hitel mennyiségétől függ. Mennyi hitel vehet fel a vállalkozás? A bankok a betárolt áru értékének 2/3-áig hiteleznek, de kérdés, hogy milyen értéken veszik figyelembe az árut. Erre egyelőre nincs általánosan kialakult gyakorlat, egyik közraktár a betároláskor prompt árfolyamot, másik a betároláskor érvényes lejáratra szóló tőzsdei határidős árfolyamot ismeri el értékmérő tényezőként. A modellben ez utóbbi lehetőséget vettük számításba.

A vizsgálat során annak ellenére, hogy a feltételezettnél nagyobb hitelösszeg felvételére is lehetőség lett volna, valamint a folyó termelési kiadásokat és a márciusi bevételt figyelembe véve kevesebb is elegendő lett volna - az egyes változatok összemérhetősége és a használdozati költség kiszűrése miatt - mindkét évben annyi hitelt vettünk igénybe, mint amennyi pénz az azonnali értékesítésből befolyt volna. (1. táblázat) Ez a tény a későbbiek során feleslegessé teszi a használdozati költség figyelembevételét, hiszen a tároltató adott időpontban hozzájut ahhoz a pénzmennyiséghez ami az alapesetben megilletné őt. Ezzel a pénzzel a későbbiekben szabadon rendelkezhet, bár a mezőgazdaság területén ez a szabadság csak a termelési folyamat kiadásait figye-

lembe véve valósulhat meg, amennyiben a termelő folytatni kívánja addigi tevékenységét.

III. Tőzsdei értékesítés szeptemberben márciusi határidőre

Érdekes elemezni, hogy a tőzsdei értékesítéskor kivárási esetén milyen hatásokkal számolhatunk. Az áru közraktárban való elhelyezése önmagában lehetőséget ad a hitelfelvételre, ezért árnövekedésre való spekuláció esetén lehetőség van a kivárási. Átlagos években az adott határidőre szóló árak jelentős növekedése nem következik be, de mint a '95-ös példa mutatja - érdemes lehet a ritka alkalmakra számítani. Egy-egy olyan év, mint a '95. évekre kedvező pénzügyi helyzetbe hozhatja a lehetőséget okosan kihasználó vállalkozásokat. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy már szeptemberben biztosított az extraprofit.

IV. Szabadpiaci értékesítés márciusban

A modellben ez az értékesítési forma kecsegtet a legnagyobb jövedelemmel. Az eladási ár ugyan kisebb, mint a határidős tőzsdei ár, de a szállítási és tőzsdei költsé-

gek megtakarítása miatt jelentős jövedelemnövekedés tapasztalható.

Az értékesítési változatokat összevetve megállapíthatjuk, hogy a legnagyobb jövedelmet a tavaszi szabadpiaci értékesítéstől remélhetjük, de a kockázat is itt a legnagyobb. A tőzsdei határidős értékesítés esetén is nagyobb a jövedelemtömeg az azonnali eladáshoz képest és ez teljes biztonsággal elérhető. Szerencsés esetben az elérhető haszon extraprofit színvonalú lehet.

A fentieket figyelembe véve a közraktározás igénybevétele megfelelő információk birtokában feltétlenül indokolt, hiszen tőzsdei elemzések szerint a tavasszal várható árak mindig legalább 30-50 %-al haladják meg a betakarításkori árak színvonalát. A modellszámítás szerint az árnövekedésből következő többletárbevétel fedezetet nyújt a többletköltségekre - amelyek közül nem a közraktárral kapcsolatosan közvetlenül felmerült költségek a legjelentősebbek - és a jövedelem fokozását is lehetővé teszi. (1. ábra)

Természetesen a különböző lehetőségek kombinációjával, az értékesítés időpontjának megválasztásával és a hitel racionálisabb felvételével az elérhető jövedelem még tovább növelhető

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- (1) Bács Zoltán: A búzatermelés jövedelmességének növelése közraktározással. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos napok 1995, 18 p. (2) Gyenis Ágnes: Bizalmi tőke. HVG XVIII. évf. 18. szám, 141 p. (3) Dr. Rieger László: A közraktározás gyakorlata. Concordia Közraktározási Rt. kiadványa - (4) dr. Tóth József: A közraktár. Cégvezetés 1996. április, 55 p.

1.táblázat

JÖVEDELEMKALKULÁCIÓ ('94. és '95. évi termés)

Értékesítési változatok:

I. Értékesítés betakarítás után azonnal

II. Tőzsdei értékesítés augusztusban márciusi határidőre

III. Tőzsdei értékesítés szeptemberben márciusi határidőre

IV. Szabadpiaci értékesítés márciusban

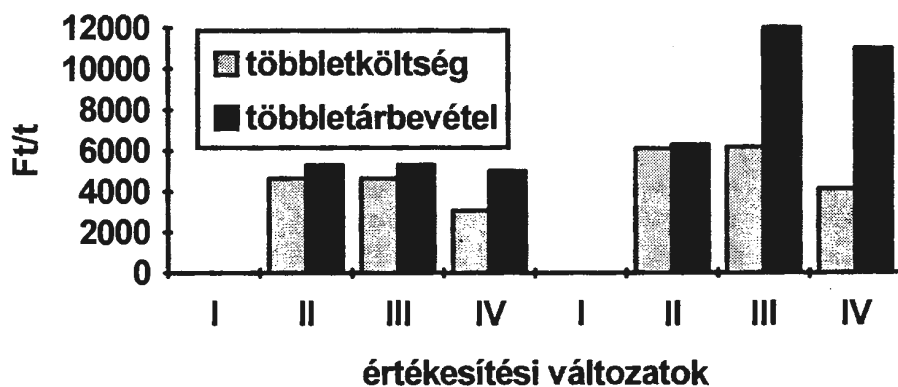
(M.e.: Ft)

MEGNEVEZÉS	1994				1995			
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
Árbevétel	8200	135000	13500	13000	11000	17300	23000	22000
Termelési	7556	7556	7556	7556	8444	8444	8444	8444
Tárolási		950	950	950		1050	1050	1050
Közraktár		220	220	220		335	335	335
Tőzsdei		175	175			225	299	
Szállítási		1410	1410	1410		1735	1735	
Hitelköltség		1886	1886	1886		2750	2750	2750
Összes	-	7556	12197	12197	10612	8444	14613	12579
Jövedelem		644	1303	1303	2388	2556	2761	9421
Jövedelem Ft/ha	2898	5864	5864	10746	11502	12425	37741	42395

1.ábra

TÖBBLETKÖLTSÉG - TÖBBLETÁRBEVÉTEL

1994. és 1995.évi termés esetében

**AZ ÉLELMISZERIPAR FŐBB JELLEMZŐI AZ 1990-ES ÉVEKBEN
MAGYARORSZÁGON**

ALVINCZ JÓZSEF dr.

Az élelmiszeripar iparon belüli aránya az elmúlt évek során termelésének és értékesítésének csökkenése ellenére emelkedett. (Részaránya az 1985. évi 19,6 %, valamint az 1990. évi 22,5 %-ról 1994-ben 24,4 %-ra emelkedett.) Az elmúlt évek során rohamosan nőtt az élelmiszer-feldolgozó szervezetek száma. Az új vállalkozások a korábbi állami élelmiszeripari vállalatok "feldarabolódásából", a mezőgazdasági vállalatok (állami gazdaságok és termelőszövetkezetek) élelmiszer-feldolgozó tevékenységet folytató üzemegységeinek önállósodásából és új beruházásokból jöttek létre. Az árbevétel és az eszközök ugyanakkor koncentráltak. Például a tej- és húsiparban 1989-ben a vállalatok 50 %-a hozta létre az árbevétel 70-80 %-át az eszközök ugyanilyen mértékű felhasználása mellett. Ezzel szemben, a privatizáció előrehaladtával 1992-ben az élelmiszer-feldolgozó szervezetek a 10%-a termelte az eszközök 50-60%-ával az árbevétel hasonló részarányát. Tehát egy kétirányú folyamat játszódott le az élelmiszeriparban. A szervezetek számának a növekedése mellett az árbevétel jelentősebb részét egyre kevesebb vállalkozás hozza létre.

Az élelmiszer-feldolgozó tevékenységen belül jelentősen nőtt a vegyes tulajdonú - külföldi tőkével is rendelkező - szervezetek száma. A vegyes tulajdonú - szervezetek számarányukat (19,8%) meghaladó mértékben részesültek 1994. évben az összes élelmiszer-feldolgozó szervezet saját tőkéjéből, valamint a befektetett eszközök értékéből (63,1 %-kal és 63%-kal), valamint a nettó árbevételből, a vállalkozói nyereségből és veszteségből való részesedésükből. (51,4%, 69,4% és 51,9%). A vegyes tulajdonú élelmiszeripari szervezeteknek köszönhetően vált pozitívvá 1993 és 1994 években az adózás előtti eredmény.

A befektetett eszközök értéke az élelmiszer-feldolgozásban kedvezően változott. Ugyanez mondható el a saját tőkével fedezett összes eszköz arányának a változásáról is, de a saját tőke hiánya még mindig jelentősnek mondható, melynek jelentős hatása volt/van a vállalatok eladósodására. Az eszközösszetételre 1991-ig a forgóeszközök nagyobb aránya volt a jellemző (56,7%), 1992-ben viszont már a befektetett eszközök részesedése volt a magasabb (53%), ami 1994-re 50,1 %-ra csökkent és feltehetően a külföldi tőke fokozott térnyerésével magyarázható.

**1. AZ ÉLELMISZERIPAR FŐBB
JELLEMZŐI**

A KSH adatközlése szerint 1993. évben élelmiszerek, italok és dohány gyártásával

2351 jogi személyiségű gazdasági szervezet (83535) 2,8 %-át képezi. A 2351 számba vett szervezet közül csak 179 vállalatnál haladja meg a foglalkoztatottak száma a 300 főt, míg a 20 főnél nem többet foglalkoztató